इति विद्याकरः इति ज्योतिस्तत्त्वम् ॥ (वातः। इत्युणादिटीकायामुज्ज्वलदत्तः। ४। १०५ ॥)

सरटिः, पुं, सरतीति + सृ + अटिन्।) वायुः। मेघः। इत्युणादिकोषः ॥

सरटुः, पुं, (सृ + अटुः।) कृकलासः। इत्युणादिकोषः ॥

सरणं, क्ली, (सरतीति। सृ गतौ + "जुचङ्क्रम्यदन्दम्यसृगृधीति।" ३।२। १५०। इति युच्।) लोहमलम्। इति हेमचन्द्रः ॥ (सृ + ल्युट्।) गमनम् ॥ (यथा, महाभारते। १। २३१। ५।
"अजातपक्षाश्च सुता न शक्ताः सरणे मम ॥")

सरणा, स्त्री, (सरतीति + सृ + युच्।) प्रसारणी। इत्यमरः। २। ४। १५२ ॥ गन्धभादालि इति भाषा ॥ त्रिवृता। इति शब्दमाला ॥ तेउड़ी इति भाषा ॥ गमनकर्त्तरि, त्रि ॥

सरणिः, स्त्री, (सरन्त्यनयेति। सृ गतौ + "अर्त्तिसृधृधमीति।" उणा० २।१०३। इति अनिः।) पङ्क्तिः। पन्थाः। इति मेदिनी ॥ (यथा, राजतरङ्गिण्याम्। ३। ४०१।
"सरलां सरणिं त्यक्त्वा जीवितस्पृहया समम्।
गुहा तेन ततः सान्द्रतमोभीमा व्यगाह्यत ॥")
प्रसारणी। इत्यमरटीकायां भरतः ॥

सरणी, स्त्री, (सरणि + वा ङीष्।) पङ्क्तिः। पन्थाः। इति मेदिनी ॥ प्रसारणी। इत्यमरटीकायां भरतः। २। ४। १५ ॥

सरण्डः, पुं, (सरतीति। सृ + "अण्डन् कृसृभृवृञः।" उणा० १। १२८। इति अण्डन्।) धूर्त्तः। सरटः। भूषणभेदः। इति मेदिनी ॥ कामुकः। पक्षी। इति शब्दरत्नावली ॥

सरण्यं, त्रि, (सरण + ष्यञ्। गम्यम्। गन्तव्यम्। सरणशब्दात् ष्यञ्प्रत्ययेन निष्पन्नम् ॥

सरण्युः, पुं, (सरतीति। सृ गतौ + "सृयुवचिभ्योऽन्युजागजक्नुचः।" उणा० ३। ८१। इति अन्युच्। मेघः। वायुः। जलम्। इति शब्दरत्नावली ॥ वसन्तः। अग्निः। इत्युणादिकोषः ॥

सरत्, क्ली, (सृ + शतृ।) सूत्रम्। इति शब्दमाला ॥ (गन्तरि, त्रि, ॥)

सरत्निः, पुं स्त्री, रत्निः। इति केचित् ॥

सरद्वान्, [त्] पुं, गौतममुनिः। गोतममुनिपुत्रः। इति पुराणम् ॥ तालव्यशादिश्च ॥

सरपत्रिका, स्त्री, (सरपत्रं जलस्थपत्रमस्त्यस्या इति। ठन्। टापि अत इत्वम्।) पद्मम्। पद्मपत्रम्। इति शब्दरत्नावली ॥

सरमा, स्त्री, (रमया शोभया सह वर्त्तमाना।) राक्षसीभेदः। सा च विभीषणपत्नी। (इयं लङ्कावाससमये सीतायाः प्रणयिनी आसीत्। एतद्वृत्तान्तस्तु रामायणे लङ्काकाण्डे। ३३। ३४। अध्याययोर्द्रष्टव्यः ॥) कुक्कुरी। देवशुनी। इति मेदिनी ॥ (यथा, महाभारते। १।३।११।
"जनमेजय एवमुक्तो देवशुन्या सरमया भृशं सम्भ्रान्तो विषण्णश्चासीत्।") कश्यपपत्नीविशेषः। तदपत्यानि भ्रमरादयः। यथा,—
"गोलाङ्गूलश्चकोरश्च चैत्यापत्यं तथैव च।
अपत्यं सरमायाश्च गणो वै भ्रमरादयः ॥"
इति वह्निपुराणे काश्यपीयनामाध्यायः ॥

सरयुः, पुं, (सरतीति। सृगतौ + "सर्त्तेरयुः।" उणा ३। २२। इति अयुः।) वायुः। इति त्रिकाण्डशेषः ॥

सरयुः } स्त्री, (सरतीति। सृ गतौ + "सर्त्तेरयुः।" उणा० ३।२२। इति अयुः।
सरयूः, } "सर्त्तेरयूः।" इति केचित्।) नदीविशेषः। इत्युणादिकोषः। अस्या जलगुणाः।
"सरयूसलिलं स्वादु बलपुष्टिप्रदायकम्।"
इति राजनिर्घण्टः ॥
तस्या उत्पत्तिर्यथा,—
"एवं विवाह्य विधिवत् सौवर्णे मानसाचले।
अरुन्धतीं वशिष्ठस्तु मोदमाप तया सह ॥
तत्र यत् पतितं तोयं मानसाचलकन्दरे।
तत्तोयं सप्तधा भूत्वा मानसाचलकन्दरात् ॥
हेमाद्रेः कन्दरे सानौ सरस्याश्च पृथक् पृथक्।
यत्तोयं सङ्गतं कुर्य्याद्धंसा वड़वसन्निधौ।
तेनाभूत् सरयूर्नाम्ना नदी पुण्यतमा शुभा ॥"
इति कालिकापुराणे २३ अध्यायः ॥"

सरलः, पुं, (सरतीति। सृ + "वृषादिभ्यश्चित्।" उणा० १।१०८। इति कलच्। बाहुलकात् गुणः। इत्युज्ज्वलदत्तः।) वृक्षविशेषः। (यथा, कुमारे। १। ९।
"कपोलकण्डूः करिभिर्विनेतुं
विघट्टितानां सरलद्रुमाणाम्।
यत्र स्रुतक्षीरतया प्रसूतः
सानूनि गन्धः सुरभीकरोति ॥")
तत्पर्य्यायः। पीतद्रुः २ पूतिकाष्ठम् ३। इत्यमरः। २।४।६० ॥ धूपवृक्षकः ४। इति शब्दरत्नावली ॥ पीतदारुः ५ भद्रदारुः ६ मनोज्ञः ७। इति रत्नमाला ॥ पीतः ८ स्निग्धदारुसंज्ञः ९। स्निग्धः १० मरिचपत्रकः ११ पीतवृक्षः १२ सुरभिदारुः १३। अस्य गुणाः। कटुत्वम्। तिक्तत्वम्। उष्णत्वम्। कफवातत्वग्दोषशोफकण्डूतिव्रणनाशित्वम्। कोष्ठशुद्धिदातृत्वम्। इति राजनिर्घण्टः ॥ अन्यच्च भावप्रकाशे।
"सरलः पीतवृक्षः स्यात् तथा सुरभिदारुकः।
सरलो मधुकस्तिक्तः कटुपाकरसो लघुः ॥
स्निग्धोष्णः कर्णकण्ठाक्षिरोगरक्षोकरः स्मृतः।
कफानिलस्वदयूककामलाक्षिव्रणापहः ॥"
बुद्धः। अग्निः। इति धरणिः ॥

सरलः, त्रि, (सृ + कलच्। बाहुलकात् गुणः।) उदारः। अवक्रः। इति मेदिनी ॥ (यथा, कथासरित्सागरे। ४।
"आदिश्यानाययामास गणकान् सरलाशयः ॥")

सरलद्रवः, पुं, (सरलस्य द्रवः।) सरलवृक्षरसः। टारपीन इति भाषा। तत्पर्य्यायः। पायसः २ श्रीवासः ३ वृकधूपः ४ श्रीवेष्टः ५। इत्यमरः। २।६।१२९ ॥ तैलपर्णी ६ श्रीपिष्टः ७। इति जटाधरः ॥ श्रीवेशः ८ यासः ९ यवासः १० घृताह्वयः ११ दध्याह्वयः १२ क्षीराह्वयः १३ अवक्रः १४ क्षीरश्रीः १५ वायसः १६ इति शब्दरत्नावली ॥ अस्य गुणाः श्रीवेष्टशब्दे द्रष्टव्याः ॥

सरला, स्त्री, (सरल + टाप्।) त्रिपुटा। इत्यमरः। २।४।१०८ ॥ नदीभेदः। इति भूरिप्रयोगः ॥

सरलाङ्गः, पुं, (सरलः पीतद्रुरङ्गमस्य।) श्रीवेष्टः। इति राजनिर्घण्टः ॥

सरव्यं, क्ली, (सरं रागं व्ययतीति। व्ये + डः।) लक्ष्यम्। इत्यमरटीका ॥ तालव्यशादिश्च ॥

सरसं, क्ली, (रसेन जलेन सह वर्त्तमानम्।) सरोवरः। इति शब्दरत्नावली ॥ रसयुक्ते, त्रि यथा,—
"कविता कोमलवनिता आयाता सुखदायिका
बलादानीयमाना सा सरसा विरसा भवेत् ॥"
इत्युद्भटः ॥

सरसम्प्रतं, क्ली, त्रिकण्टवृक्षः। तेकाँटासिज् इति भाषा ॥ यथा, शब्दचन्द्रिकायाम्।
"त्रिकण्टः पत्रगुप्तश्च पेषणः सरसम्प्रतम् ॥"

सरसा, स्त्री, (रसेन सह वर्त्तमाना।) श्वेतत्रिवृता। इत्यमरटीकायां रायमुकुटः ॥

सरसिजं, क्ली, (सरसि जायते इति। जन + डः। सप्तम्या अलुक्।) पद्मम्। इति राजनिर्घण्टः ॥ (यथा, शाकुन्तले १ अङ्के।
"सरसिजमनुविद्धं शैवलेनापि रम्यं
मलिनमपि हिमांशोर्लक्ष्म लक्ष्मीं तनोति।
इयमधिकमनोज्ञा वल्कलेनापि तन्वी
किमिव हि मधुराणां मण्डनं नाकृतीनाम् ॥"
सरोवरजाते, त्रि,। यथा, सुश्रुते। १। ४६।
"अधस्ताद्गुरवो ज्ञेया मत्स्याः सरसिजाः स्मृताः।"

सरसी, स्त्री, (सृ + असुन्। गौरादित्वात् ङीष्।) सरोवरः। इत्यमरः। १। १०। २८ ॥ (यथा, रघुः। १। ४३।
"सरसीष्वरविन्दानां वीचिविक्षोभशीतलम्।
आमोदमुपजिघ्रन्तौ स्वनिश्वासानुकारिणम् ॥")

सरसीकः, पुं, (सरस्यां कायति शब्दायते इति। कै + कः।) सारसपक्षी। इति शब्दरत्नावली ॥

सरसीरुहं, क्ली, (सरस्यां रोहतीति। रुह + कः।) पद्मम्। इत्यमरः। १। १०। ४० ॥ (यथा, गीतगोविन्दे। ८। २।
"तामनुसर सरसीरुहलोचन या तव हरति विषादम् ॥")

सरस्वती, स्त्री, (सरो नीरं तद्वत् रसो वास्त्यस्या इति सरस् + मतुप्। मस्य वः। तसौ मत्वर्थे इति भत्वान्न पदकार्य्यम्।) नदी। (यथा, महाभारते। १। २१४। ३।
"ते तया तैश्च सा वीरैः पतिभिः सह पञ्चभिः।
बभूव परमप्रीता नागैरिव सरस्वती ॥")
वाणी। यथा, रघुः। १५। ४६।
"उच्चचार पुरस्तस्य गूढरूपा सरस्वती ॥"
स्त्रीरत्नम्। गौः। नदीभेदः। मनुपत्नी। इति